

# ПИТАННЯ ФІЛОСОФІЇ ПРАВА

УДК 340.12

**В. Титов**, професор кафедри логіки Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»;  
**Г. Коваленко**, здобувач Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

## Творчий шлях Роналда Дворкіна

Цього року світова наукова спільнота відзначатиме 80-річчя видатного американського юриста, філософа права і політика Роналда Дворкіна.

В Україні перекладена його перша книга *Taking Rights Seriously* (1977)<sup>1</sup> і фрагмент іншої відомої *Law's Empire* (1986)<sup>2</sup>. На підставі цих та ще декількох перекладених на російську мову текстів<sup>3</sup> у вітчизняних філософів та теоретиків права формуються уявлення про творчий доробок Дворкіна. Проте цей доробок істотно значніший, і метою цієї статті є показ його дійсного масштабу та тематичного діапазону.

Згідно з Вікіпедією<sup>4</sup>, Роналд Майлс Дворкін (Ronald Myles Dworkin) народився 11 грудня 1931 р. у м. Провіденс (Род Айленд) у сім'ї емі-

<sup>1</sup> Dworkin R. *Taking Rights Seriously* / R. Dworkin. – Cambridge (Ma): Harvard University Press, 1977. – XV. 293 pp. Український переклад: Дворкін Р. Серйозний погляд на права / Р. Дворкін; пер. з англ. А. Фролкін. – К.: Основи, 2000. – 519 с.

<sup>2</sup> Dworkin R. *Law's Empire* / R. Dworkin. – Cambridge: Harvard University Press, 1986. – XVI, 471 p. Див. український переклад розділу 6 цієї книги: Дворкін Р. Цілість права / Р. Дворкін // Філософія права; за ред. Дж. Фейнберга та Дж. Коулмена. – К.: Основи, 2007. – С. 183–205.

<sup>3</sup> Дворкин Р. Раздвоенные языки, фальшивые доктрины [Электронный ресурс] / Р. Дворкин; пер. с англ. М. Мушинской // Индекс: Досье на цензуру. – 1997. – № 2. – Режим доступа: <<http://www.index.org.ru/selected/297dvork.html>>; Дворкин Р. О правах всерьез / Р. Дворкин. – М.: Рос. полит. энцикл., 2004; Дворкин Р. Либерализм / Р. Дворкин // Современный либерализм: Ролз, Берлин, Дворкин, Кимлика, Сэндел, Тейлор, Уолдрон. – М.: Дом интеллект. кн., Прогресс-Традиция, 1998. С. 44–75; Дворкин Р. На что мы имеем право? [Электронный ресурс] / Р. Дворкин // Неприкосновенный запас: журн. – 2001. – № 6 (20). – Режим доступа: <<http://magazines.russ.ru/nz/2001/6/dvor-pr.html>>; Дворкин Р. Правозащита – это защита людей от правительств [Электронный ресурс] / Р. Дворкин // Рус. журн. – Режим доступа: <<http://www.russ.ru/Mirovaya-povestka/Pravozaschita-eto-zaschita-lyudej-ot-pravitel-stv>>25 апреля 2011 г.

<sup>4</sup> Ronald Dworkin // From Wikipedia, the free encyclopedia. – Режим доступа: <[http://en.wikipedia.org/wiki/Ronald\\_Dworkin](http://en.wikipedia.org/wiki/Ronald_Dworkin)> Last modified on 12 May 2011.

грантів з Литви. Батьки рано розлучилися, і Роналду ще з юнацтва довелося покладатися на себе. Він здобув середню освіту в Бостоні і вже в школі, за його власними словами, був «одним із тих хлопців, що прагнуть виграти всі призи». Завдяки цілеспрямованості і блискучим здібностям він отримав стипендію на навчання в Гарвардському університеті. Спочатку він обрав для спеціалізації сучасну літературу, брав активну участь у студентському літературно-артистичному клубі. На старших курсах він захопився філософією і за цією спеціалізацією у 1953 р. став бакалавром мистецтв (BA). Цього ж року він отримав стипендію Родса (Rhodes Scholarship) для продовження навчання в британському Оксфорді, де протягом двох років вивчав юриспруденцію під керівництвом Р. Кросса (Sir Rupert Cross). Фінальну екзаменаційну роботу Дворкіна на ступінь BA перевіряв Х. Л. А. Харт, який, попри діаметральну протилежність поглядів його власної позиції, висловлених у цій роботі, був вражений оригінальною аргументацією і виставив на кожній її сторінці відмінні оцінки.

Повернувшись до США в 1955 р., Дворкін вступив до Гарвардської школи права і через два роки одержав ступінь бакалавра права (LLB). У 1957 р. він став клерком знаменитого Л. Хенда (Learned Hand), судді Апеляційного Суду США для Другого Округу (Нью-Йорк), допомагаючи в підготовці судових процесів та публічних лекцій. Незважаючи на деякі ідейні розбіжності, Хенд вважав Дворкіна найкращим з усіх клерків, які у нього будь-коли були. У свою чергу, Дворкін у своїх працях часто згадує Хенда з глибокою вдячністю і повагою. Під час роботи клерком Дворкін у 1958 р. одружився на Бетсі Рос (Betsy Celia Ross, померла у 2000)<sup>1</sup>. До речі, це їй присвячена книга «Імперія права».

Після виходу Хенда у відставку Дворкін зайнявся практикою в престижній міжнародній юридичній фірмі *Sullivan & Cromwell* зі штаб-квартирою у Нью-Йорку. Це була цікава й високооплачувана робота, але вона вимагала постійних відряджень, і після прохань дружини (діти — Ентоні та Дженіфер рідко бачили батька) Дворкін вирішив перейти до викладання.

У 1962–1969 рр. він був професором права у Єйлському університеті, де через деякий час очолив кафедру юриспруденції. У 1969 р. Харт вийшов у відставку з посади начальника кафедри юриспруденції Окс-

<sup>1</sup> Ronald Dworkin: We have a responsibility to live well [Електронний ресурс] / Ronald Dworkin. – Режим доступу: <<http://www.guardian.co.uk/books/2011/mar/31/ronald-dworkin-morality-dignity-hedgehogs>> This article was published on guardian.co.uk at 21.00 BST on Thursday 31 March 2011.

фордського університету і порекомендував своїм наступником Дворкіна, який і обіймав цю посаду до 1998 р. З 1975 р. Дворкін почав півроку викладати в Оксфорді, а в інший семестр — у юридичній школі Університету Нью-Йорка, професором якої залишається донині. Після відставки в Оксфорді і до 2008 р. Дворкін був одночасно професором Лондонського університетського коледжу. Після 2008 р. він одночасно є й професором філософського факультету Університету Нью-Йорка. Разом із Т. Нагелем (Thomas Nagel) він веде колоквиум із філософії права, соціальної та політичної філософії.

На запрошення провідних американських університетів він виступав із проблемними лекціями у Гарварді, Єйлі, Стенфорді та Принстоні. Яскравий приклад подібних виступів доступний в Інтернеті — лекція Дворкіна в Бібліотеці Конгресу США на тему «Чи існує істина в інтерпретації? Право, література та історія» (2009)<sup>1</sup>.

Дворкін є автором десятків статей та низки книг, які викликали широкий професійний і суспільний резонанс у США та зацікавлення в усьому світі. Деякі з них (передусім *Taking Rights Seriously* та *Law's Empire*) перекладені на основні європейські мови, а також китайською та японською. Тематичний репертуар його праць дуже широкий — від проблем загального права, інтерпретації конституційних норм, соціальної рівності, громадянської дії до питань захисту права на життя, аборти, евтаназію та статусу психічно хворих.

Він є членом Британської Академії (Fellow of the British Academy) і Американської Академії Мистецтв і Наук (the American Academy of Arts and Sciences). Його нагороджено багатьма преміями американських наукових товариств та міжнародними відзнаками, найважливішою з яких є премія Холберга від норвезького Університету Бергена (*Ludvig Holberg International Memorial Prize, 2007*), що стала аналогом Нобелівської премії у сфері гуманітарних наук.

Вже одна з перших статей Дворкіна наприкінці 1960-х «Модель правил»<sup>2</sup> була атакою на панівний тоді юридичний позитивізм. Розглядаючи «важкі випадки» (*hard cases*), Дворкін показав, що в повноцінній юридичній інтерпретації неможливо обійтися без врахування моральних принципів і цінностей.

<sup>1</sup> Dworkin R. Is There Truth in Interpretation? Law, Literature and History [Електронний ресурс] / R. Dworkin // The Inaugural Frederic R. and Molly S. Kellogg Biennial Lecture on Jurisprudence in the Coolidge Auditorium of the Library of Congress. – Режим доступу: <[http://wn.com/Ronald\\_Dworkin](http://wn.com/Ronald_Dworkin)>

<sup>2</sup> Dworkin R. The Model of Rules / R. Dworkin // University of Chicago Law Review, 1967. – Vol. 35. – P. 14–46.

Ця теза згодом була систематично розроблена в праці «Серйозний погляд на права» (1977). У ній Дворкін закладає основу своєї філософії, критикуючи дві провідні теорії права. Перша — це теорія позитивістів (і на той час її головного представника Харта), згідно з якою закони спільноти — це правила, встановлені відповідно до угоди між членами спільноти, причому немає ніякого зв'язку між мораллю та законністю. Друга теорія — утилітаризм, згідно з яким закони приймаються для користі більшості. «Правовий позитивізм відкидає ідею, що юридичні права можуть передувати будь-якій формі законодавства; отже, він відкидає ідею, що індивіди чи групи можуть мати в суді будь-які права, окрім тих, що їх чітко визначено у збірнику ясно продекларованих правил, котрі складають всю повноту закону суспільства. Економічний утилітаризм відкидає ідею, що політичні права можуть передувати правам юридичним, а отже, що громадяни можуть протестувати проти законодавчого рішення на будь-якій обґрунтованій підставі, а не лише тому, що це рішення насправді не служить загальному добробуту»<sup>1</sup>.

Натомість Дворкін відстоює тезу, що основна мета права полягає у сприянні рівності, опосередкованій особистісною відповідальністю. Водночас він пропонує збалансоване рішення контрверзи між правовим позитивізмом та течією природного права шляхом розуміння правової системи як поєднання власне юридичних правил та моральних принципів. Дворкін вважає, що і дотримання закону, і його застосування завжди визначається не стільки об'єктивними, скільки суб'єктивними чинниками залежно від того, наскільки ціниться гідність людини і визнається її правова та політична рівність з будь-якими іншими людьми. Тому найважливішою метою права є забезпечення в судових рішеннях і статутах внутрішньо послідовної і логічно впливаючої найкращої інтерпретації політичного і правового порядку в суспільстві, забезпечення у праві того, що Дворкін називає «порядністю» (*integrity*). Він вважає, що в кожній судовій справі можливо лише одне правильне рішення. Для ілюстрації цієї тези Дворкін використовує образ ідеального судді Геркулеса, наділеного надзвичайним розумом, всебічними знаннями та моральними чеснотами<sup>2</sup>. Реальні ж судді у своїй практиці повинні намагатися формулювати свої рішення якомога ближче до тих, які виніс би Геркулес. Якщо суддя цього не робить, це вирок його компетентності і порядності. «Конституційний закон до тих пір не досягне

<sup>1</sup> Дворкін Р. Серйозний погляд на права / Р. Дворкін. – С. 12.

<sup>2</sup> Там само. – С. 159–160.

справжнього прогресу, поки не виокремить проблему прав стосовно держави і не винесе її на власний порядок денний. Це аргумент на користь злиття конституційного закону і моральної теорії — поєднання, що, як це не дивно, ще не відбулось. Абсолютно зрозуміло, що судді бояться, аби домішок моральної філософії не забруднив їхньої чистої галузі; особливо побоюються вони впливу філософів, що ведуть мову про права, тому що примарні обертони цього поняття передрікають смерть здорового глузду... Утім юристи не повинні відігравати пасивну роль у розвитку теорії моральних прав стосовно держави — принаймні, їм не слід виявляти більшої пасивності, ніж при розробці юридичної соціології та юридичної економіки. Вони мусять визнати, що закон не більш незалежний від філософії, ніж від зазначених дисциплін»<sup>1</sup>. Таким чином, Дворкін наполягає на тому, що судді можуть і мусять розглядати і застосовувати у своїх рішеннях певні принципи, навіть якщо вони містять у собі філософські розмірковування.

Особливе місце в концепції Дворкіна займає тема громадянської непокори. Згадаймо, що в 1970-ті роки під час війни у В'єтнамі по всій Америці проходили численні і велелюдні акції протесту, а багато призовників палили повістки на службу до армії. З приводу цієї явної громадянської непокори Дворкін висловився так: «У нашому суспільстві людина справді іноді має право... не додержувати закону. Вона має таке право щоразу, коли закон неправомірно зазіхає на її права стосовно уряду. Так, якщо вона має моральне право на свободу слова, тоді вона має моральне право порушувати будь-який закон, що його, в силу її права, уряд не мав права приймати. Право не додержувати закону не є окремим правом, що якимось чином пов'язане із сумлінням і доповнює інші права стосовно уряду. Воно — просто спільна риса цих прав стосовно уряду, і його не можна заперечити в принципі, не заперечуючи факт існування подібного роду прав»<sup>2</sup>. Дворкін максимально конкретно обговорює тему, яка в континентальній європейській (особливо німецькій) літературі відома як розбіжність між легальністю (*Legalität*) та легітимністю (*Legitimität*) певних політичних рішень. Він вважає, що громадянська непокора є законним інструментом демократичного, плюралістичного суспільства, якщо вона здійснюється відповідально. З цього погляду позитивне право є легітимним тільки тоді, коли воно отримує визнання суспільства.

<sup>1</sup> Дворкін Р. Серйозний погляд на права / Р. Дворкін. – С. 219.

<sup>2</sup> Там само. – С. 275.

Ця ліберальна точка зору, що полягала у посиленні захисту права, його верховенства над міркуваннями політики чи економічної вигоди була сформульована в наступній праці «Питання принципу» (1985)<sup>1</sup>, в якій Дворкін обґрунтовує роль права як засобу переведення політичних диспутів на рівень обговорення фундаментальних принципів права.

Тема порядності далі розвивається Дворкіним у «Імперії права». Продовжуючи критику Харта і позитивістів за їхню відмову враховувати моральну складову права, Дворкін вважає, що право — це «інтерпретуюче» поняття, яке вимагає, щоб судді, враховуючи конституційні традиції, знаходили найкраще обґрунтування і найбільш справедливе рішення юридичного спору. На його думку, неможливо знати, чи має суспільство ефективну юридичну систему, поки залишаються не виявленими деякі моральні стандарти, якими керуються судді у своїх рішеннях. На відміну від правових позитивістів, Дворкін вважає, що ніхто в суспільстві не може знати, чим є його закони, якщо невідомі найкращі засоби їхнього застосування. Тут і необхідне звернення до інтерпретації. Він критикує конвенціоналістське уявлення, що право базується на встановленій владі, стверджуючи, що судді мають інтерпретувати минулі рішення, а не механічно застосовувати право, засноване на прецедентах. «Ми живемо в і через право. Воно робить нас тими, чим ми є... Юридичне міркування є вправою в конструктивній інтерпретації»<sup>2</sup>. На думку Дворкіна, теорія права має рухатися від «доінтерпретивної стадії» (*preinterpretive stage*, на якій встановлюються правила поведінки) до інтерпретивної стадії (*interpretive stage*), на якій вирішуються питання виправдання цих правил, і далі до «постінтерпретивної стадії» (*postinterpretive stage*), на якій правила поведінки мають бути переформульовані на підставах, відкритих на другій стадії<sup>3</sup>. Повна теорія права не тільки встановлює правила правової системи, а й інтерпретує та оцінює їх. Водночас вона розглядає відношення не тільки між правом і примусом (тобто «силою» права — *«force» of law*), а й відношення між правом та правильністю (*rightfulness*) або виправданістю (*justifiability*), тобто підставами права (*the «grounds» of law*). Таким чином, повна правова теорія має досліджувати не тільки питання, як обґрунтувати правила правової системи, а й питання, чи існують достатні підстави для того, щоб примушувати індивідів виконувати ці правила.

<sup>1</sup> Dworkin R. A Matter of Principle / R. Dworkin – Cambridge, Ma: Harvard University Press, 1985. – 425 p.

<sup>2</sup> Dworkin R. Law's Empire / R. Dworkin. – P. VII.

<sup>3</sup> Там само. – P. 66.

Дворкін пропонує розрізнити два виміри інтерпретації. Перший визначається критерієм *придатності* (*the criterion of fit*). Але придатність має бути доповнена другим критерієм, який можна назвати *політичною оптимальністю*. «Право як порядність... наполягає, щоб юридичні вимоги були інтерпретивними судженнями (*interpretive judgments*). Вони інтерпретують юридичні практики як політичний наратив, що розгортається (*an unfolding political narrative*)»<sup>1</sup>. Дворкін вважає, що правильна інтерпретація — це та, що показує політичні практики спільноти в їхньому найкращому світлі, або обирає з них *найкраще, чим вони можуть бути* (*the best that they can be*). «Судження права є істинними, якщо вони враховують або випливають із принципів справедливості, чесності та належної правової процедури (*the principles of justice, fairness and procedural due process*), що надає найкращу конструктивну інтерпретацію юридичної практики даної спільноти»<sup>2</sup>.

Орієнтований на порядність підхід Дворкіна до права одержав широку підтримку від лібералів, що стоять на позиціях судового активізму. Разом з тим погляди Дворкіна викликали гостру критику з боку консерваторів, які вважають, що теорія Дворкіна виправдовує надто широкі можливості суддів, чий розсуд може замінити право пристрасною політикою.

Наприкінці 1980-х Дворкін на замовлення Конгресу США підготував доповідь «Філософські проблеми сенільної деменції»<sup>3</sup>, в якій привернув увагу до соціальних та медичних аспектів дотримання громадянських прав понад мільйона американців, що страждають на сенільну деменцію (старече слабоумство). Завдяки цій доповіді були суттєво поліпшені медична допомога і юридичний захист людей, які протягом активного життя сприяли процвітанню країни і мають право на повагу та оптимальний комфорт у своїй «осінній порі».

Роздуми про захист прав соціально слабких груп громадян виводять Дворкіна на більш широкий контекст обговорення суті демократії в сучасному світі. У невеликій брошурі «Білль про права для Британії: Чому британська свобода потребує захисту» (1990)<sup>4</sup> він проголосив

<sup>1</sup> Dworkin R. *Law's Empire* / R. Dworkin. – P. 225.

<sup>2</sup> Там само. – P. 226.

<sup>3</sup> Dworkin R. *Philosophical Issues in Senile Dementia* / R. Dworkin. – Washington, DC: U.S. Government Printing Office, 1987. – 116 p.

<sup>4</sup> Dworkin R. *A Bill of Rights for Britain: Why British Liberty Needs Protection* / R. Dworkin. – London: Chatto & Windus, 1990. – 59 p.

таку ідею: «Сучасна демократія нетотожна правлінню більшості... у реальній демократії свобода і меншини мають правовий захист у формі письмової конституції, яку навіть парламент не може змінювати за своєю примхою або політикою. При такому погляді на демократію, білль про індивідуальні конституційні права є частиною фундаментального права, і судді, які не обиралися і які тому віддалені від тисків пристрасної політики, є відповідальними за інтерпретацію і застосування цього білля про права, як вони мусять робити щодо всіх інших частин правової системи»<sup>1</sup>.

Дворкін розробив ліберальну егалітарну теорію, що наполягає на рівності в гідності кожної людини та повазі до неї. Ця ідея є центральною в його наступних книгах — «Царина життя» (1993), «Закон свободи» (1997), «Суверенна чеснота» (2000).

У «Царині життя: Аргумент щодо абортів, евтаназії та особистої свободи»<sup>2</sup> Дворкін пропонує ліберальну інтерпретацію Конституції, щоб захистити конституційні права на аборт і евтаназію. На його думку, Конституція «встановлює загальні, зрозумілі моральні стандарти, які уряд має поважати, але... надає право... суддям вирішувати те, що ці стандарти означають за конкретних обставин»<sup>3</sup>. Будь-яке право може стати конституційно захищеним, якщо п'ятеро членів Верховного Суду про це погодяться. У цьому зв'язку Дворкін відзначає абстрактність мови Конституції, особливо в деяких пунктах Білля про права. «Перша Поправка говорить, що Конгрес не повинен порушувати свободу слова, не повинен обмежувати свободу релігії і не повинен встановлювати релігію. Але вона не говорить нічого, щоб допомогти суддям вирішити, чи не обмежують свободу слова певні закони проти порнографії або спалення прапора [або чи] не втручаються закони, що...забороняють американським індіанцям споживати пейоту... чи у свободу релігії»<sup>4</sup>.

Саме моральні критерії необхідні суддям, щоб вирішити на підставах загальної і політичної моралі, які права слід вважати фундаментальними. На початку ХХ ст. право укладати комерційні контракти вважали настільки фундаментальним, що права штатів, які обмежували свободу контракта, були визнані неконституційними. Незалежний

<sup>1</sup> Dworkin R. A Bill of Rights for Britain / R. Dworkin. – P. 13.

<sup>2</sup> Dworkin R. Life's Dominion: An Argument About Abortion, Euthanasia, and Individual Freedom / R. Dworkin New York: Alfred A. Knopf, 1993. – 273 pp.

<sup>3</sup> Dworkin R. Life's Dominion / R. Dworkin – P. 119.

<sup>4</sup> Там само – P. 127.



судовий процес підтримав права батьків посилати своїх дітей до приватних шкіл<sup>1</sup>, права подружжя використовувати контрацептиви<sup>2</sup>, права жінок на аборт<sup>3</sup>, хоча всі ці права не були прописані в Конституції.

Дворкін виступає проти концепції «оригіналізму», запропонованої членом Верховного Суду А. Скаліа (Antonin Scalia), яка вимагає в конституційній інтерпретації спиратися на «первісний намір» (*original intent*) батьків-засновників США. По-перше, ці автори Конституції свідомо ухилялися від деталізації прав, розуміючи, що з плином часу уявлення про них можуть істотно змінитися, по друге, «учасники оригінального Конституційного Конвенту в Філадельфії ухвалили, щоб усі їхні робочі папери були спалені задля того, щоб їхні детальні думки ніколи не стали б відомими»<sup>4</sup>. Таким чином, власне первісний, «оригінальний» намір взагалі неможливо достеменно встановити. Дворкін вважає, що автори тексту Конституції так вчинили, щоб майбутні покоління інтерпретували закладені нею абстрактні принципи згідно з власними моральними стандартами.

Більш докладно тема конституційної інтерпретації розгортається в наступній книзі Дворкіна «Закон Свободи. Моральне прочитання Американської Конституції»<sup>5</sup>.

Дворкін заявляє, що американці були систематично введені в оману відносно того, що таке їхня Конституція, і як саме судді вирішують те, що вона означає. Річ у тім, що Конституція надає індивідуальні права в надзвичайно абстрактних термінах. Перша Поправка забороняє приймати закони, що «обмежують свободу слова» (*abridge the freedom of speech*); П'ята Поправка наполягає «на належному правовому процесі» (*due process of law*); Чотирнадцята Поправка вимагає «рівного захисту законами» (*equal protection of the laws*) всіх громадян. Що означає ця абстрактна мова, коли вона застосовується до політичних суперечок, які розділяють американців щодо расової рівності та расового правосуддя, абортів, евтаназії, вищої міри покарання, цензури, порнографії, гомосексуалізму тощо? І в кінцевому підсумку судді Верховного Суду мають велику владу вирішувати для всіх громадян. Як їм слід вирішувати?

<sup>1</sup> *Pierce v. Society of Sisters* 268 U.S. 510 (1925).

<sup>2</sup> *Griswold v. Connecticut* 381 U.S. 479 (1965), Harlan's concurring opinion at 500.

<sup>3</sup> *Casey v. Planned Parenthood* 60 LW 4795 (June 30, 1992).

<sup>4</sup> Dworkin R. *Life's Dominion* / R. Dworkin. – P. 136.

<sup>5</sup> Dworkin R. *Freedom's Law. The Moral Reading of the American Constitution* / R. Dworkin. – Cambridge (Ma): Harvard University Press, 1996. – 416 p.

Дворкін пропонує свою відповідь на це запитання, яку він називає *моральним прочитанням* Конституції. Він заявляє, що Білл про права слід розуміти як викладення загальних моральних принципів свободи, рівності та гідності, а окремі громадяни, адвокати і судді повинні інтерпретувати та застосовувати ці загальні принципи у відповідях на більш конкретні моральні запитання. Наприклад, чи дійсно свобода абортів впливає з основного морального права, а її обмеження було б великою несправедливістю? У детальних обговореннях конституційних проблем, яким присвячена більша частина книги, Дворкін показує, що суддям у подібних важких справах постійно доводиться відповідати на такі конкретні моральні запитання. На його думку, моральне прочитання Конституції є єдиним способом, яким вони *можуть* прийняти рішення по цих справах.

Дворкін визнає, що більшість суддів, політичних діячів та вчених-юристів думають інакше. «Звичайно, моральне прочитання заохочує адвокатів і суддів читати абстрактну конституцію у світлі того, що вони вважають правосуддям. Як ще вони могли відповідати на моральні запитання, які ставить перед ними абстрактна конституція?»<sup>1</sup> Вони вважають, що судді ніколи не повинні розглядати конституційні проблеми як моральні проблеми, тому що це було б *недемократично*, бо означало б, що судді замінили б своїми власними моральними уподобаннями переконання конгресменів, які були обрані народом. Таким чином, вони наполягають, що судді можуть і мусять приймати рішення в деякий більш механічний спосіб, який не передбачає з їхнього боку нового морального судження.

На думку Дворкіна, прийняття цієї позиції тільки призведе до великих конституційних колізій. Моральне прочитання Конституції не суперечить демократії, а навпаки, є оптимальним шляхом її вдосконалення.

Дворкін відіграє вагомую роль у політичному житті: є одним із ідеологів руху так званої *Affirmative Action* (термін, який неможливо однозначно перекласти як просто «ствердна», або «позитивна дія» — йдеться про систему політико-правових заходів по запобіганню і компенсації расової, національної, гендерної дискримінації, або недотримання прав осіб з обмеженими можливостями); брав участь у протесті проти призначення Р. Борна до складу Верховного Суду США в 1987; в організації переговорів представників Африканського Національного

<sup>1</sup> Dworkin R. Freedom's Law / R. Dworkin. – P. 37.

Конгресу з юристами і суддями ПАР на початку 1990-х; у комітетах виборців у 2000-х (*Hillary Rodham Clinton for US Senate Committee, John Kerry for President, Obama for America*) та співголосуванні у Закордонній філії демократичної партії; мав членство в Раді освітнього тресту письменників і науковців (*the Council of Writers and Scholars Educational Trust*), та консультування з прав людини у Фонді Форда (*Human Rights consultant to the Ford Foundation*). Широкого резонансу набули його оцінки ситуації з дотриманням громадянських прав у США після 11 вересня 2000 р.<sup>1</sup>, а також видана за його редакцією збірка критичних матеріалів щодо виборів президента Буша-молодшого (2002)<sup>2</sup>. Протягом двох десятиліть він регулярно виступає як політичний та літературний коментатор у «Нью-Йоркському огляді книг» (*The New York Review of Books*).

У книзі «Суверенна чеснота» (2000)<sup>3</sup> Дворкін констатує прикрий факт, що рівність належить до вимираючого виду політичних ідеалів. Навіть лівоцентристські політичні діячі нині вважають, що уряд має боротися з бідністю, але не мусить забезпечувати рівність громадян у будь-якому іншому вимірі. Дворкін наполягає, що рівність є обов'язковою рисою демократичного суверенітету. Легітимний уряд повинен розглядати усіх громадян як рівних, з рівною повагою та турботою. Оскільки економічний розподіл є головним чином наслідком діючої системи законів і політики, вимога рівності накладає істотні егалітарні обмеження на цей розподіл.

Який же розподіл національного багатства може забезпечити рівну турботу про всіх? Дворкін висуває два фундаментальних гуманістичних принципи — перший, що має бути забезпечено право на гідне життя всіх людей; другий — кожна людина має відповідальність за визначення і досягнення добробуту в її житті. Згідно з Дворкіним, істинна рівність означає рівність у доступі до ресурсів, що потрібні для повноцінного життя людини, а не в ступені життєвого успіху, якого вона досягає. Тому рівність, свобода та індивідуальна відповідальність перебувають не в конфлікті, а у відношенні взаємного покладання і доповнення як різні аспекти єдиної концепції життя і гуманної полі-

<sup>1</sup> Ronald Dworkin. The Threat to Patriotism [Електронний ресурс] / R. Dworkin // The New York Review of Books, February 28, 2002. – Режим доступу: <<http://www.nybooks.com/articles/archives/2002/feb/28/the-threat-to-patriotism/?page=1-3>>

<sup>2</sup> *A Badly Flawed Election: Debating Bush v. Gore, the Supreme Court, and American Democracy.* – New York: New Press, 2002.

<sup>3</sup> Dworkin R. *Sovereign Virtue: The Theory and Practice of Equality* / R. Dworkin. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 2000. – 528 p.

тики. Дворкін розвиває цю тезу в контексті гарячих дебатів про стратегію охорони здоров'я, підтримку безробітних, фінансову реформу, подолання дискримінації, правомірність медичної допомоги, самогубства і генну інженерію.

Подальший розвиток філософсько-правових поглядів Дворкіна здійснено у книзі «Справедливість у мантиях» (2006)<sup>1</sup>. У цій праці він обговорює проблеми співвідношення права і моралі, права і політики, юридичного прагматизму і позитивізму, ролі теорії у праві, морально-го плюралізму, а також визначення права і своє ставлення до теорії справедливості Ролза.

Дворкін наполягає на тому, що немає жорсткої межі між правом і мораллю, і намагання їх розділити є марними і непродуктивними. «Ми могли б досягти більшого успіху з іншою інтелектуальною топографією: ми могли б розглядати право не окремо від моралі, а як її розділ. Ми розуміємо політичну теорію цим способом: як частину моралі в більш широкому розумінні, але... з її власною відмінною субстанцією, що визначається застосуванням до відмінних інституціональних структур. Ми могли б розглядати правову теорію як спеціальну частину політичної етики, яку вдрізняє подальша обробка встановлених структур... Це дозволило б розглядати питання юриспруденції як моральні питання про те, коли, як далеко і за якою причиною авторитетні колективні рішення... мають сказати останнє слово в наших життях. Ми більше не мали б сумнівів, що суддя грає важливу роль у знаходженні того, що є право. Ми могли б тоді сконцентруватися на більш складній і важливій проблемі, якою точно є ця роль»<sup>2</sup>.

Останніми роками Дворкін звернувся до осмислення конфлікту між мажоритаризмом і моральними принципами в поляризованому суспільстві. У книзі «Чи можлива тут демократія?» (2006)<sup>3</sup> він наголошує, що політика в Америці стала поляризованою і спрощеною, як ніколи раніше. У Конгресі, ЗМІ та академічних дебатах супротивники борються один проти одного так, ніби політика є силовими спортивними змаганнями, що супроводжуються криками і бійками уболівальників. Наслідком є глибоко депресивна політична культура, яка погано пристосована для вирішення постійної необхідності відповідати на

<sup>1</sup> Dworkin R. Justice in Robes / R. Dworkin. – Cambridge (Ma) – London (Engl): The Belknap Press of Harvard University Press, 2006. – 295 p.

<sup>2</sup> Dworkin R. Justice in Robes / R. Dworkin. – P. 36.

<sup>3</sup> Dworkin R. Is Democracy Possible Here? Principles for a New Political Debate / R. Dworkin. – Princeton, N.J.: Princeton University Press, 2008. – xii, 177 p.

виклики досягнення соціальної справедливості, а також загроз міжнародного тероризму. Чи може бути реалізованою надія на позитивні зміни? Дворкін вважає необхідним визначити і захистити основні принципи особистої та політичної моралі, що мають подляти усі громадяни. Визнання таких принципів є передумовою конструктивного політичного діалогу, в якому взаємне презирство зміниться на взаємну повагу. Тільки тоді демократія буде у всій повноті реалізована в Америці і в будь-якій іншій країні.

Дворкін формулює два основних принципи, що мають бути прийнятні у політичному житті: 1) кожне людське життя є унікальним і однаковою мірою цінним; 2) кожна людина має нести особисту відповідальність за самоідентифікацію і розуміння цінності власного життя. Ці принципи він пов'язує з ліберальними вирішеннями проблем з правами людини, місця релігії в сучасному житті, економічної справедливості, соціальної та фіскальної політики, боротьби з терором тощо.

Досить скептично він оцінив перспективи операції США в Афганістані: «Ми мусимо нарешті усвідомити, що ми більше не в змозі диктувати світову політику. Ми мусимо навчитися бути партнерами, йти на компроміси і брати на себе ризики. У протилежному випадку ми опинимося на узбіччі історії»<sup>1</sup>.

Нове видання Дворкіна «Справедливість для їжаків»<sup>2</sup> присвячене обґрунтуванню нової парадигми в філософуванні. Інтригуюча назва книги запозичена з грецького прислів'я: «Лисиця знає багато речей, а їжак знає лише одну, зате найголовнішу». Такою найголовнішою річчю для філософії є істина, що розкривається у різних аспектах — як моральні вимоги або як вимоги справедливості в економіці, праві й політиці. Під цим кутом зору Дворкін розглядає різноманітні проблеми, яким присвячені окремі розділи його книги, а саме: Незалежність. — Істина в моралі. — Зовнішній скептицизм. — Моральні підстави і причини. — Внутрішній скептицизм. — Інтерпретація. Моральна відповідальність. — Інтерпретація взагалі. — Концептуальна інтерпретація. — Етика. Гідність. — Свобода волі та відповідальність. —

<sup>1</sup> Цит за: Хюбшен Ю. «Несокрушимая свобода» на грани краха. Американским войскам не удастся столь долго пробыть в Афганистане, как советским [Электронный ресурс] // Постоянный адрес статьи. – Режим доступа : <<http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1233642240>> 03.02.2009.

<sup>2</sup> Dworkin R. Justice for Hedgehogs / R. Dworkin. – Cambridge, Mass : Belknap Press of Harvard University Press, 2011. – XV, 506 p.

Мораль. Від гідності до моральності. — Допомога. — Шкода. — Зобов'язання. — Політика. Політичні права та поняття. — Рівність. — Свобода. — Демократія. — Право. — Епілог: неподільна гідність.

Усе, що ми думаємо відносно будь-якого з перелічених предметів, з необхідністю веде нас до проблеми істини. Дворкін наголошує, що скептицизм у всіх його формах, від античних до постмодерністських, загрожує єдності не просто категорій, а тих цінностей, що стоять за ними. Він нагадує, що ментальна революція Галілея в епоху Відродження зробила світ теологічних цінностей безпечним для науки. Але республіка науки поступово перетворилася на нову імперію. Зокрема, позитивістські налаштовані філософи оголосили методи фізики універсальними і перетворили її в «тоталітарну теорію всього». Вони нав'язали фізикалістське розуміння таким категоріям, як реальність, істина, факт, підстава, значення, знання і буття у сферах гуманітарних наук, де внаслідок неадекватності такого розуміння виник глибокий скепсис, але не проти фізикалізму, а проти самого гуманітарного пізнання і його об'єктів. Дворкін вважає, що ми потребуємо нової революції у свідомості, метою якої є безпечний для цінностей світ науки. Зокрема, має бути визнано, що існують абсолютні моральні цінності, які знаходяться в центрі людського життя — це гідність і самоповага.

### **Титов В., Коваленко Г. Творческий путь Роналда Дворкина**

В статье дается общая характеристика основных работ выдающегося американского философа права Роналда Дворкина.

**Ключевые слова:** Роналд Дворкин, права человека, юридическая интерпретация, Верховный Суд США, моральное прочтение Конституции.

### **Titov V., Kovalenko H. Ronald Dworkin's creative path**

This paper is a general review of main works, written by eminent American legal philosopher Ronald Dworkin.

**Keywords:** Ronald Dworkin, human rights, legal interpretation, Supreme Court of the USA, moral reading of Constitution.